

ТРУДОВЕ ПРАВО ТА ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 349.3:364.048.6

Є.Ю. Соболев

кандидат юридичних наук, доцент, докторант
Класичний приватний університет

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ

У статті проаналізовано питання правового регулювання реабілітації інвалідів, а також юридичного забезпечення прав інвалідів у сфері реабілітації. Задоволення потреб та інтересів інвалідів висвітлено з позиції основних прав і обов'язків усіх громадян України, окреслено правовий статус інвалідів як сукупність загальних, спеціальних і індивідуальних прав і обов'язків осіб з обмеженими функціональними можливостями.

Визначено види й характерні риси сучасної системи реабілітації інвалідів, в основі яких – відновлення соціального статусу інвалідів; проаналізовано законодавство про реабілітацію інвалідів. З'ясовано принципи реабілітації інвалідів стосовно сучасних процесів реформування національної системи соціального забезпечення з урахуванням ринкової трансформації суспільства.

Схарактеризовано сучасну систему правовідносин у сфері реабілітації інвалідів. Своєрідність і складність правовідносин у сфері реабілітації інвалідів визначають особливості суб'єктного складу, зміст їх прав і обов'язків, а також специфічний об'єкт указаних правовідносин. Особливу увагу приділено загальній характеристиці й правовому регулюванню сучасної системи реабілітації інвалідів в Україні залежно від її видів: медична, соціальна, професійна.

***Ключові слова:** інвалідність, інвалід, реабілітація інвалідів, реабілітаційні заходи, право інвалідів на реабілітацію, правовий статус інвалідів.*

I. Вступ

Усвідомлення соціальної цінності людини й громадянина визначає Україну як соціальну державу. Одним із пріоритетів сучасної соціальної політики є реабілітація інвалідів. Особлива увага до проблем інвалідів та їх соціального захисту зумовлена тим, що у зв'язку з економічною нестабільністю останніх років їх кількість у нашій країні значно зросла.

Створення рівних з іншими членами суспільства можливостей для реалізації інвалідами політичних, економічних, соціальних і культурних прав і свобод, якомога повного розвитку їх індивідуальних здібностей і задоволення особистих потреб є об'єктивними передумовами становлення сучасної системи реабілітації інвалідів. Комплексний підхід до забезпечення незалежної життєдіяльності інвалідів підвищує значимість наукових досліджень загальнотеоретичних питань з реабілітації інвалідів.

II. Постановка завдання

Метою статті є аналіз питань правового регулювання реабілітації інвалідів, її сучасної системи в Україні.

III. Результати

Переорієнтація вже існуючих і поява нових завдань соціальної політики щодо ре-

абілітації інвалідів спонукає до вдосконалення правового регулювання цих відносин. Правовому, організаційному й матеріально-фінансовому забезпеченню реалізації інвалідами своїх прав, потреб та інтересів слугує досить розгалужена нормативно-правова база, яка є не досконалою.

Окремі питання у сфері реабілітації інвалідів були предметом дослідження в наукових працях відомих українських і російських вчених-юристів: В.С. Андрєєва, Я.І. Безуглої, Н.Б. Болотіної, В.С. Венедиктова, І.О. Гуменюк, З.А. Кондратьєвої, О.Є. Мачульської, О.І. Процевського, І.М. Сироти, Б.І. Сташківа, Н.М. Стаховської, Г.І. Чанишевої, М.І. Флястера та ін.

Організаційні заходи з реабілітації інвалідів у міжнародному масштабі розпочато в 1958 році, коли відбулося перше засідання експертів Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) з реабілітації інвалідів. Згодом, у 1960 році, заснували Міжнародне товариство з реабілітації інвалідів, яке є членом ВООЗ і працює в тісному контакті з ООН та іншими суспільними організаціями.

У цей же час на науково-практичних заходах спеціалістів з реабілітації інвалідів широко обговорюється сутність терміна "реабілітація інвалідів". Так, на Міжнародному симпозиумі з реабілітації інвалідів

(м. Галлі, 1964 р.) було запропоновано таке визначення: “Реабілітація – це діяльність колективу медичних працівників, яка направлена на відновлення здоров’я (в фізичному, психологічному й соціальному значенні) і працездатності інвалідів”. На думку Міжнародної організації праці, під реабілітацією інвалідів розуміється відновлення здоров’я осіб з обмеженими фізичними та психічними можливостями [1, с. 146].

У резолюції IX Народи міністрів охорони здоров’я і соціального забезпечення інвалідів, (м. Прага, 1967 р.) реабілітація визначена як система державних соціально-економічних, медичних та інших заходів, направлених на профілактику тимчасової або стійкої втрати працездатності, а також на залучення інвалідів до праці, повернення їх до активного суспільного життя. У другому звіті Комітету експертів ВООЗ з реабілітації інвалідів (1964 р.) поняття “реабілітація” висвітлено як сукупність лікувальних, психологічних, педагогічних, соціальних та інших заходів, направлених на відновлення порушеного здоров’я інваліда і включення його в життя суспільства й трудовий процес [2, с. 38]. Така різноманітність визначень змісту й сутності реабілітації інвалідів пояснюється неоднозначністю, складністю й комплексністю цього поняття.

Водночас у Законі України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” [3] зазначається, що реабілітація інвалідів – це система медичних, психологічних, педагогічних, фізичних, професійних, трудових, фізкультурно-спортивних, соціально-побутових заходів, спрямованих на надання особам допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для досягнення й підтримання соціальної та матеріальної незалежності, трудової адаптації та інтеграції в суспільство, а також забезпечення інвалідів технічними й іншими засобами реабілітації і виробами медичного призначення. Цей процес ґрунтується на системі таких принципів:

1) інтегрований підхід в організації реабілітації інвалідів – виражає загальні основи реабілітаційної діяльності та розуміння реабілітації інвалідів як комплексної системи заходів;

2) структурна відповідність у процесі реабілітації інвалідів – поступовий перехід, раціональну зміну одних форм, видів і методів реабілітації інвалідів іншими, які характеризують певний рівень реабілітації інвалідів;

3) соціальна доцільність – визначає мету реабілітації інвалідів;

4) соціальна інтеграція – залучення інвалідів у систему різносторонньої суспільної діяльності;

5) диференційована адресність – різні підходи до соціального захисту з урахуванням категорії інвалідності;

6) державний характер реабілітаційної справи – розуміння реабілітації інвалідів як динамічного процесу, який постійно змінюється в часі.

Розвиток суспільних відносин у сфері реабілітації інвалідів зумовив необхідність правового регулювання цих відносин, започаткувавши тим самим поступове формування законодавства про інвалідів та інтенсивний розвиток наукових досліджень у цій сфері.

На сьогодні в Україні налічується понад 2,5 млн осіб з інвалідністю. Саме тому проводиться послідовна робота щодо переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності; створення умов для інтеграції інвалідів до активного суспільного життя; підвищення державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні інвалідів; створення безперешкодного середовища для інвалідів; забезпечення активної взаємодії державних органів і громадських організацій інвалідів у розв’язанні проблем інвалідів.

Державна політика щодо інвалідів ґрунтується на законах, а реалізація та розв’язання проблем інвалідів відбувається через соціальні проекти й програми, які фінансуються переважно з Державного бюджету України. Основними з них є Державна типова програма реабілітації інвалідів [4] та Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, розумовою відсталістю та психічними захворюваннями до 2011 року [5].

Права осіб з обмеженими можливостями на участь у житті суспільства й захист їх інтересів закріплено чинним законодавством та окремими підзаконними актами. Вони, в першу чергу, спрямовані на надання інвалідам рівних з іншими громадянами можливостей у реалізації соціальних, економічних, політичних та інших конституційних прав і свобод. Базовим нормативно-правовим актом, який сформулював мету державної соціальної політики щодо інвалідів, став Закон України “Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” [6]. Згідно останнього, мета державної політики щодо інвалідів полягає у створенні правових, економічних, політичних, соціально-побутових і соціально-психологічних умов для задоволення їх потреб у відновленні здоров’я, матеріальному забезпеченні, посильній трудовій і громадській діяльності. Стаття 1 зазначеного Закону констатує, що інваліди в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особис-

тих прав і свобод, закріплених Конституцією України та іншими законодавчими актами.

Приєднання України до міжнародних документів з проблем інвалідів (Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів, Європейська соціальна хартія, Конвенція про професійну реабілітацію й зайнятість інвалідів та інші міжнародно-правові акти) дало змогу гармонізувати норми вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами, планомірно створювати систему їх практичної реалізації.

Зважаючи на необхідність комплексного розв'язання проблем інвалідності, кардинальної зміни підходів до ролі й місця людей з інвалідністю в економічному й соціальному житті суспільства, був прийнятий принципово новий законодавчий акт – Закон України “Про реабілітацію інвалідів в Україні”. Його реалізація стала поштовхом до серйозних конструктивних змін у забезпеченні правових і конституційних гарантій у сфері соціального захисту та реабілітації інвалідів. На його виконання прийнято цілу низку законодавчо-нормативних актів. Зокрема, прийнято Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо професійної і трудової реабілітації інвалідів”, “Про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації інвалідами права на трудову зайнятість”; Укази Президента України “Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями”, “Про заходи щодо створення сприятливих умов для забезпечення соціальної, медичної та трудової реабілітації інвалідів”, “Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями”.

З метою забезпечення своєчасності, комплексності й неперервності реабілітаційного процесу, а також для запобігання погіршення стану інвалідності, подолання її наслідків і посилення незалежності людей з обмеженими можливостями Міністерством соціальної політики сформовано мережу реабілітаційних установ для інвалідів і дітей-інвалідів. Такі установи діють на підставі відповідних типових положень і забезпечують доступність реабілітаційних послуг та програм відповідно до індивідуальних потреб осіб з інвалідністю.

В умовах таких установ здійснюється вироблення в дитини впевненості у власних можливостях, створення установки на активне самостійне життя. Для цього реабілітаційний процес включає професійну діагностику й професійну орієнтацію підлітка, навчання його відповідним трудовим навичкам і вмінням. У середньому протягом року в таких установах отримують реабілітаційні

послуги близько 18 тис. дітей з обмеженими можливостями, з них дві тисячі дітей навчаються у 99 трудових майстернях для здобуття професійних навичок [7].

Професійна підготовка осіб з особливими потребами в центрах професійної реабілітації інвалідів провадиться виключно за тими професіями, які є актуальними на ринку праці. На сьогодні в зазначених центрах професійна підготовка здійснюється за 58 робітничими професіями. Крім того, комплексні програми реабілітації, що використовуються в реабілітаційних установах, включають різноманітні взаємодоповнюючі заходи, які сприяють фізичній і психологічній незалежності людей з особливими потребами.

З 2006 року Україна взяла на себе зобов'язання виконувати цілі Ради Європи відносно імплементації у вітчизняне законодавство положень Проекту 1.3.4: Здійснення Плану дій Ради Європи з утвердження прав і повної участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення на національному рівні якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі на 2006–2015 рр. [8], який складається з двох компонентів. У Компоненті № 1 йдеться про посилення державного контролю у сфері надання допомоги в таких пріоритетних галузях, як освіта, професійне навчання, реабілітація та працевлаштування людей із обмеженими можливостями; універсальний дизайн і доступність антропогенного середовища, участь людей з обмеженими можливостями в політичному й суспільному житті в культурному житті, дозвіллі та спортивних заходах та ін.

Компонент № 2 зобов'язує нашу державу розробити національні стратегії чи плани дій з метою пропаганди національного порядку денного для людей з обмеженими можливостями відповідно до Плану дій Ради Європи для людей з обмеженими можливостями й визначених національних пріоритетів.

IV. Висновки

Узагальнююче вище зазначене, можна зробити висновок, що на сьогодні державне управління в соціальній сфері України спрямоване на всебічний соціальний захист осіб з обмеженими фізичними можливостями. На нашу думку, для цього необхідно створити належні умови щодо зміни негативних стереотипів і ставлення до людей з інвалідністю в українському суспільстві на основі досягнення соціальної солідарності.

Список використаної літератури

1. Алисова Ю.М. Врачебно-трудовая экспертиза / Ю.М. Алисова, А.А. Лавров, Н.А. Стадченко. – М. : Медицина, 1986. – 240 с.

2. Кондратьева З.А. К вопросу о понятии социально-трудовой реабилитации / З.А. Кондратьева // Вопросы социального обеспечения : сб. науч. трудов. – 1986. – Вып. 17. – С. 37–43.
3. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV : за станом на 09.12.2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 2–3. – Ст. 36.
4. Про затвердження Державної типової програми реабілітації інвалідів: постановва Кабінету Міністрів України від 08.12.2006 р. № 1686 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 50. – Ст. 3311.
5. Про затвердження Державної програми розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2007 р. № 716 // Офіційний вісник України. – 2007. – № 37. – Ст. 1470.
6. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-XII: за станом на 09.12.2012 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 21. – Ст. 252.
7. Реалізація державної соціальної політики щодо інвалідів: офіційний звіт Міністерства соціальної політики за 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/>.
8. План дій Ради Європи для України на 2011–2014 рр. від 23.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b25.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2013.

Соболь Е.Ю. Реализация государственной правовой политики в сфере реабилитации инвалидов

В статье анализируются вопросы правового регулирования реабилитации инвалидов, а также юридическое обеспечение прав инвалидов в сфере реабилитации. Удовлетворение потребностей и интересов инвалидов рассматривается с позиции основных прав всех граждан Украины, очерчивается правовой статус инвалидов как совокупность общих, специальных и индивидуальных прав лиц с ограниченными функциональными возможностями.

Определяются виды и характерные черты современной системы реабилитации инвалидов, в основе которых – возобновление социального статуса инвалидов; анализируется законодательство о реабилитации инвалидов. Выясняются принципы реабилитации инвалидов относительно современных процессов реформирования национальной системы социального обеспечения с учетом рыночной трансформации общества.

Рассматривается современная система правоотношений в сфере реабилитации инвалидов. Свообразие и сложность правоотношений в сфере реабилитации инвалидов определяют особенности субъектного состава, содержание их прав и обязанностей, а также специфический объект указанных правоотношений. Особое внимание уделяется общей характеристике и правовому регулированию современной системы реабилитации инвалидов в Украине в зависимости от ее видов: медицинская, социальная, профессиональная.

Ключевые слова: инвалидность, инвалид, реабилитация инвалидов, реабилитационные мероприятия, право инвалидов на реабилитацию, правовой статус инвалидов.

Sobol E. Realization of law legal policy in the rehabilitation of persons disabilities

This article analyzes the legal regulation of Rehabilitation and legal protection of rights of persons with disabilities. Meeting the needs and interests of disabled people is considered from the standpoint of fundamental rights and duties of all citizens of Ukraine defined the legal status of persons with disabilities as a set of general, special and individual rights and responsibilities of persons with limited functionality.

The concept, types and characteristics of the modern system of rehabilitation of the disabled, based on the restoration of the social status of people with disabilities; analyzes the law on rehabilitation of the disabled have been explained. Author analyzed the principles of rehabilitation of disabled persons in relation to current reforms of the national social security system based on market transformation of society.

Author determined the current legal system in the rehabilitation of disabled persons. The originality and complexity of relationships in Rehabilitation defining features of the subjects, meaning their rights and responsibilities, as well as specific object of these relationships.

Particular attention is paid to the general characteristics and current legal regulation of Rehabilitation in Ukraine according to its type: medical, social and professional.

Key words: disability, disabled, rehabilitation for disabled persons, rehabilitation of persons with disabilities to the right, the legal status of persons with disabilities.